

הילכו שניים יחדיו בלתי אם נועדו?
על התארגנויות עובדים, קיימות ומה שביניהן

רן רביב

בעשור השני של המאה ה-19 באנגליה הקצין הקונפליקט בין האורגים שעבדו בביתם וייצרו בדים בשיטות מסורתיות לבין תעשיית הטקסטיל החדשה שהתבססה על מכונות גדולות, והפך למאבק שכלל הרס מכונות וגבה קורבנות בנפש. מאבק זה של הלודיטים (על שם אורג בשם נד לוד) הפך להיות מאז סמל למאבק חסר הסיכוי של העובדים והמתפרנסים משיטות היצור המסורתיות כנגד המיכון והמודרניזציה של תהליך היצור. העובדה שבין התומכים במשפחות האורגים היו גם משוררים רומנטיקנים, צבעה מאז את הרצון לשמר דרכי יצור מסורתיות כתפיסה רומנטית וסנטימנטלית המתכחשת לקידמה ולכוחה, ולא פחות חשוב מכך - לאפשרויות שהיא פותחת בפני האנושות.

קארל מרקס זיהה פוטנציאל אחר בקיבוצם של מי שנושלו מאמצעי היצור המסורתיים לפסי יצור המוניים ואנונימיים - האחדות האנונימית ההמונית מאפשרת לכלל העובדים המייצרים את העושר של האנושות להתארגן וליצור איגוד אנושי שהוא בעל פוטנציאל לשחרר לא רק את מעמד העובדים, אלא גם את כלל המעמדות האחרים. לכן, טען מרקס, אין טעם להיאחז באמצעי היצור המסורתיים; כוחם של העובדים מובטח מהיצור ההמוני התעשייתי, שיקנה להם, בסופו של דבר, את חירותם.

גישה זו הבנתה במשך הדורות הבאים – ולמעשה עד ימינו אנו - את יחסם השלילי של הפועלים השכירים ובפרט של ארגוני העובדים, שהפכו מאז לכוח פוליטי חשוב, כלפי דרכי היצור המסורתיות והרקמה הקהילתית הבנויה עליהן, וכן את האמונה שרק הגידול המתמיד בדרכי היצור התעשייתיות ההמוניות יבטיח את עתיד האנושות ואת חירותם ורווחתם הכלכלית של העובדים.

מהלך התיעוש והמודרניזציה של המאה ה-19 חיזק והקצין מגמות שהחלו עוד במאות הקודמות, והשליט את מנגנון השוק כמנגנון 'המווסת את עצמו', על כלל הפעילויות בחברה האנושית, ובכלל זה הכניס בפעם הראשונה בהיסטוריה האנושית את ההון, העבודה והאדמה כסחורות לתוך אותו שוק. דינאמיקה זו פירקה את כל המנגנונים החברתיים והפוליטיים דרכם ויסתה החברה האנושית, עד העת החדשה, את הפעילויות הכלכליות השונות. הסרה זו של מנגנוני הויסות החברתיים שקבעו את תחומו וגבולותיו של השוק במשך ההיסטוריה האנושית יצרה מציאות בלתי נסבלת מבחינה אנושית והניעה תנועות-נגד חברתיות. אחד הביטויים הבולטים לכך היתה התיאוריה הקיינסיאנית שחוללה מהפך, שקשה להגזים

בחשיבותו, במחשבה הכלכלית. היא שמה את הדגש על ויסות פעילות השוק ובעיקר על מעורבות ממשלתית בעידוד הפעילות הכלכלית ויצירת צמיחה כמעט בכל מחיר.

המהפך הקיינסיאני ו"ברית היצרנים"

המדיניות שהוצעה על ידי קיינס כללה הלאמה הדרגתית של שוק האשראי על ידי יצירת מלאי הון מספיק המוריד מכוחו של המתווך ומעביר אותו לקובעי מחיר האשראי המדינה. תפקיד המדינה על פי התיאוריה הקיינסיאנית, הוא הבטחת תנאים נוחים ליצרן הפרטי לשם יוזמה והרחבת היצור. הכלים העיקריים היו אשראי נמוך, השקעות ממשלתיות בתשתיות שיקלו על הרחבת היצור, ושליטה בשער המטבע כדי להבטיח את התנאים הנוחים גם מבחינת סחר החוץ. בסיס חשוב נוסף היה מדיניות של תעסוקה מלאה שמאפשרת להפעיל את המשק על ידי הענקת כח קניה גדל והולך לכל האזרחים. השאלה כיצד מופעל המשק היתה שולית בעיני קיינס: כל עוד מוזרמים ביקושים והמשק מגדיל את היקף היצור, בעיות האבטלה והמחסור תיפתרנה.

המחשבה הקיינסיאנית הייתה אבן הראשה של עיצוב המדיניות הכלכלית בעשורים שאחרי מלחמת העולם השנייה, והייתה מהפכנית מבחינת השלכותיה החברתיות.

הסכמי ברטון וודס (שעוצבו במעורבותו של קיינס) יצרו מנגנון לתיאום שערי המטבעות החשובים בעולם באמצעות נציגות פוליטית של המדינות המעורבות. המנגנון היה מהפכני בהסדרת הלחצים ההדדיים שיצר המסחר הבין לאומי במטבע. למעשה מנגנון זה היה הבסיס עליו נסמכה מדיניות האשראי שענתה על צרכי המשקים השונים.

בנוסף, ארגוני העובדים המיוצגים במפלגות בפרלמנטים האירופאים הפכו להיות גורם מכריע במשק של מערב אירופה וגם במקומות נוספים. זכותם לארגן עובדים ולנהל מו"מ קיבוצי הותקפה פחות ופחות. יותר מכך: חלקם של העובדים בעושר הלאומי גדל בהתמדה, וכך גם רמת החיים של העובדים השכירים, ובפרט המאורגנים, וזאת, כחלק מובנה מתהליך הצמיחה היוצר עוד ועוד לקוחות למוצרי התעשייתיים ההמוניים.

אכן, חיזוק המעורבות הממשלתית הגדיל גם את כוחם של היצרנים והגופים הגדולים (בארה"ב חלק מהמנגנונים שנועדו למנוע את המשבר הבא עודדו או אפשרו קיומם של בנקים קטנים מקומיים אזוריים, או של חקלאים קטנים, אלא שמנגנונים אלו שפעלו עד

שנות השבעים, פורקו ברובם). מדיניות זו תאמה את האינטרסים של ארגוני העובדים במערב שכן היא הקלה על מטרתם שהיתה ארגון חלקים גדלים והולכים משוק העבודה. בשנות השישים נראה היה שברית זו בין מדיניות הפיתוח הקיינסיאנית לבין ארגון העובדים יצרה קואליציה איתנה הפותרת את הבעיות העיקריות בכלכלה המודרנית: העובדים יתארגנו ויקבלו שכר הוגן, כך שיוכלו לרכוש עוד ועוד מוצרים שיוצרו על ידם ונמכרים להם על ידי מעסיקהם היצרנים. כל האטה ואבטלה ייענו על ידי הממשלה בהזרמת הון ליצירת ביקושים שייצרו מעגל צריכה אינסופי. ברית איתנה זו החזיקה מעמד במשך כשלושה עשורים אחרי מלחמת העולם השנייה, והיו לה הישגים משמעותיים בהרחבת מעמד הביניים ובהעלאת רמת החיים לאוכלוסיות גדולות במדינות המתועשות.

מגבלותיו של המהלך הקיינסיאני

אך בעוד שנכתב רבות על הישגיה של "ברית היצרנים", פחות נכתב על מחיריה וכשליה. הברית שירתה אמנם את הצורך לאגד חלק גדל והולך של השכירים במשק, אלא שבה בעת היא חיסלה את תהליכי הייצור המקומיים הקטנים. היא הפכה את ייצור המזון ל'תעשית מזון' תחת אותו היגיון כלכלי, וניתקה את ההקשרים המקומיים של תהליכי הייצור מן הממשקים הסביבתיים, החברתיים והכלכליים שלהם. אופני הייצור המשתכללים הצורכים הון ואשראי באופן קבוע הפכו למנגנון השומט את הקרקע מתחת ליצרנים המקומיים והקטנים, וכפי שחזה מרקס, מייצא את עצמו לחברות מתפתחות חרף כל המחסומים, והופך מכשיר לשיעבוד כלכלות לא מתועשות לצרכיהן של הכלכלות המתועשות.

זאת ועוד: בניגוד להון ולעבודה שהוצאו במידה כזו אחרת מתחומיו של השוק, הקרקע, והסביבה בכלל, המשיכה להתנהל - גם בעשורים בהם עוצבה המדיניות הכלכלית בהשפעת התיאוריה הקיינסיאנית - על ידי כוחות השוק וללא שום מנגנון משמעותי המארגן את השימוש במשאבי הסביבה בהתאם לאינטרסים של כלל החברה האנושית. למרות שהעניין שהסביבה מייצגת נוגע לכלל המין האנושי באופן הכולל ביותר שניתן להעלות על הדעת, היא נותרה עניינם של מעטים יחסית, "משוגעים לדבר". חסר זה בולט בכל ההשלכות של מדיניות הפיתוח של עשורים אלו, שאף שכאמור התאפיינה בחלוקה גדלה של העושר החברתי, הפקירה את משאבי הסביבה למנגנון העולם של 'השוק המווסת את עצמו' שקבע את קצב ניצול המשאבים, כאשר המדינות השונות הן חלק מהשחקניות הדומיננטיות בשוק פרוע זה.

התנועה הסביבתית שהתגבשה כבר במהלך שנות השישים וניסחה סדר יום סביבתי מלווה במחקרים והצעות מדיניות, לא חברה לכוח הארגוני והפוליטי של ארגוני העובדים בארצות השונות, ואף נשארה חשדנית כלפיהם. גם העובדים על ארגוניהם הפגינו חשדנות כלפי תנועה המבקרת את הצמיחה והיצור המתמידים, שהיו הבסיס עליו כוננה 'ברית היצרנים' בין העובדים לבין מעסיקיהם.

בעשורים של המהפך הניאו-ליברלי, בהם הועברו יותר ויותר מנגנונים וחלקים של המשקים הלאומיים לניהול על ידי השוק, ושירותים חברתיים חזרו לתפקד כסחורות. פורקו הן ארגוני העובדים והן התנועה הסביבתית מרוב עמדות הכוח הפוליטיות המשמעותיות שהשיגו בעשורים הקודמים, ונותרו בעיקר עם הישגים נקודתיים ושמירה על קבוצות עובדים מוגדרות, תוך השפעה הולכת ויורדת על המדיניות הכללית. ניתן אפוא לומר שבעוד שארגוני העובדים והתנועה הסביבתית נשארו מפוצלים ולעיתים אף חלוקים כמו בשאלת הפיתוח, המשטר הניאו-ליברלי מחק את ההבדלים ושמט את הקרקע באופן אוניברסאלי מתחת לכל החלופות שניצבו מולו.

בין איכות הסביבה לקיימות

אחד הכיוונים המשמעותיים המאפיינים את התנועה הסביבתית בשנים האחרונות הוא הטמעת תפיסה רחבה ומורכבת של תהליך השינוי הנחוץ, אחד מסמליו של השינוי היה בהמרת הכותרת "סביבה" ב"קיימות". שינוי סמנטי זה מסמן את התכוונותם של התיאוריה והמעשה למרחב המשותף בין תחומי הכלכלה, החברה והסביבה. הסוגיה הסביבתית כבר אינה עומדת בפני עצמה אלא רק כחלק מרכזי במרקם של חיים אנושיים על-פני הפלנטה. פרדיגמה זו פותחת מחדש אפשרות לחיבור מתבקש בין סוגיות סביבתיות לבין סוגיות כלכליות בכלל, וזכויות והתארגנות עובדים בפרט. יותר מכך, ההכרה בכך שאחת מנקודות החולשה של התנועה הסביבתית טמונה בקהל התומכים המצומצם יחסית שלה, גרמה במקרים מסוימים להרחבת המבט, אל מעבר למאבקים הסביבתיים הקלאסיים, באופן שאיפשר יצירת בריתות חדשות ואימוץ דרכי עבודה ותקשורת אחרות המתאימות גם לאוכלוסיות שלא היו שותפות עד עתה לשיח ולפעולה. דוגמאות לכך אפשר לראות במאבק נגד תחנת הכוח הפחמית באשקלון, או המאבק על עמק הצבאים בירושלים. בשני המקרים התרחב המאבק לקבוצות אוכלוסייה חדשות.

שינוי דומה חל גם בקרב העבודה המאורגנת: התארגנויות העובדים של המאה העשרים שתרמו לעלייתן של מפלגות השמאל בעשורים שאחרי מלחמת העולם השנייה, תפסו את עצמן לאורך עשורים בעיקר כמגינות על זכויות העובדים המאורגנים (אף שהיו גם מקרים בהם הן פעלו באופן פוליטי ואפקטיבי לשמירה על זכויות העובדים בכלל, וליצירת תנאים כלכליים לחלוקת העושר). המתקפה על העבודה המאורגנת החל משנות השבעים הובילה לירידה דרמטית בהיקפה ובכוחה במדינות רבות. מלבד ההשלכות החמורות שהיו לתהליך זה על חלוקת העושר החברתי, הוא גם אפשר הערכה מחודשת של אופני הפעולה וקהלי היעד. הרחבת המבט הביאה גם לפתיחות ביחס למורכבות של הסוגיה, מעבר למאבק למען עבודה בשכר הוגן. מכלול התוצאות של תהליך היצור והשיווק במפעל המספק פרנסה לעובדים, יכול עכשיו להיכנס כחלק ממערכת השיקולים של הארגון. ארגוני עובדים במערב שדאגו באופן מסורתי בעיקר לחברים המיוצגים בהם החלו להטמיע בסדר היום שלהם נושאים רחבים יותר החורגים מהפרספקטיבה הקודמת. זכויות פוליטיים, נושאי סביבה ומצבם של אנשים המצויים מחוץ למעגל העבודה החלו להופיע בדרישותיהם של הארגונים השונים. גם בישראל, ארגון "כוח לעובדים" התייחס, מיום הקמתו, לסוגיית מהגרי העבודה כסוגיה בתחום יחסי העבודה, כשהדרך שהוא מתווה היא ארגון עובדים באשר הם, ומאבק משותף לעובדים - אזרחים ומהגרי עבודה גם יחד - נגד תנאי הניצול של מהגרי העבודה המשמשים כדי לפגוע בתנאי העבודה בשוק העבודה בכלל.

האם יש כאן הזדמנות? כיצד מפתחים פתרונות חדשים לבעיות החדשות-ישנות?

תהליך פירוק כוחה של העבודה המאורגנת במדינות רבות במערב אירופה הביא להופעתן של נקודות מבט חדשות ומסמן את אפשרות המפגש עם האתגרים הסביבתיים; ההכרה במורכבותם ובהקשריהם הרחבים, הנוגעים בכלל התחומים של החיים על פני כדור הארץ, יכולים לשרטט אופק משותף ואף חבירה ממשית לפעולה שתייצר מכפלת כוח לשני הצירים, ותציף אתגרים וסוגיות ישנות וחדשות. תמונה זו מחדדת את השאלה על מקור החולשה ומדוע העניין האוניברסאלי ביותר, המשבר הסביבתי - הפגיעה המתמשכת במערכות תומכות החיים של כדור הארץ, הוא זה שאינו זוכה להתייחסות. אפשר לכאורה לעגן את התשובה בעניינים כמו מודעות חסרה וידע חלקי, אך דומה שלאחר חמישה עשורים של מחקר פעילות וידע בנושאי הסביבה קשה לקבל הסבר כזה.

הסבר אפשרי טמון דווקא בהשוואה לשני התחומים האחרים - העבודה המאורגנת וריבונות המדינה על שער המטבע ומדיניות האשראי. תחומים אלו שזכו להצלחה משמעותית בעשורים הקיינסיאנים (ובעשור האחרון אנו עדים לשינוי הדרגתי של השיח הנוגע אליהם), הצלחה המבוססת על אינטרסים המובנים בתהליך היצור וההתפרנסות של השחקנים השונים בתחום.

כך, כוחם של ארגוני העובדים מבוסס על האינטרס המידי של השכיר - הבטחת פרנסתו ומעמדו. ההגנה על אינטרס חשוב זה יכולה גם, כפי שנוכחנו לדעת בעשורים האחרונים, לקדם מדיניות סקטוריאלית צרה המתעלמת מעובדים ומציבורים מוחלשים אחרים, אך היא מאפשרת צבירת כוח ציבורי פוליטי, שאינו תלוי בהון פרטי. גם המאבקים על ויסות שער המטבע ועל קביעת מחיר אשראי בהתאם לצרכי המשק היצרני, מערבים שחקנים בעלי עוצמה הזקוקים לאשראי זול כדי להמשיך ולפתח את התעשיות מהן הם צוברים את הונם, הון שמהווה בסיס לכוח ציבורי פוליטי כדי לקדם מדיניות זו.

מנגד, להפקעת ניהול משאבי הסביבה מידי של "השוק המווסת את עצמו" אין שום בסיס כלכלי המעוגן בתהליך הייצור. יותר מכך: פעמים רבות מהלך זה נראה כאילו הוא מתייבב נגד "ברית היצרנים" של התעשייה והעובדים, השואפים להמשיך ולהרחיב את הייצור בכל מחיר כדי להבטיח אלו את פרנסתם ואלו את הגדלת הונם.

מה ירוויחו ארגוני העובדים?

מצב דברים זה מצביע על ערוץ פעולה שיכול לתת מענה על אחת הבעיות המהותיות של ארגוני העובדים בעשורים האחרונים, שהחלישה את כוחם הציבורי - תדמיתם הפרטיקולריסטית והאינטרסנטית, כמי שדואגים רק לרווחת העובדים המאורגנים (או, במקרה הטוב, לרווחת העובדים השכירים), ומשתפים פעולה בניצול של העובדים המוחלשים יותר. ככל שארגוני העובדים יקדמו גם עניינים הנוגעים להם רק בעקיפין, כמו ניהול משאבי הטבע המשותפים, זכויות אוכלוסיות מודרות וכו', הם יזכו ברווח כפול: מצד אחד, הם יזכו בשותפים מקרב האוכלוסיות שבהן נעשה שימוש כדי לתקוף אותם (בין אם מקרב המובטלים והעובדים הלא מאורגנים, שאותם מצליח הימין לארגן על בסיס מצוקתם, ובין אם מקרב השכבות המשכילות והמבוססות שמעמדן הכלכלי אינו תלוי בארגוני העובדים); מצד שני, הם יוכיחו שאין מקום לביקורת המופנית כלפיהם על היותם מכשול בפני רפורמות כאלו או אחרות.

הרחבת הפרספקטיבה של ארגוני העובדים תאפשר להם גם להרחיב את בסיס הכוח הפוליטי שלהם, אל מעבר לעובדים המאורגנים דרכם, ולהפוך את הפלטפורמה הכלכלית הייחודית של כוח פוליטי שאינו תלוי בהון פרטי, לפלטפורמה אוניברסאלית למען סדר יום חלופי לזה המקודם על ידי ההון הפרטי. מסגור פוליטי כזה יקשה להנגיד בין זכויות עובדים לבין התמודדות עם בעיות יסוד במשק הלאומי, כפי שנעשה יום במקרים שונים.

המחשה טובה לנקודה זו אפשר לראות בהסכם שהשיג בשנת 2009 עופר עיני, מזכ"ל ההסתדרות דאז, עם בנימין נתניהו במהלך הסכם הקואליציה להקמת ממשלתו השניה. ההסכם כלל הישגים משמעותיים בתחום יחסי העבודה אך נושא הפרטת הקרקעות, על משמעויותיו הכלכליות, החברתיות והסביבתיות, נותר "מחוץ לתחום". תפקידה של ההסתדרות במקרה זה צומצם לשמירה על זכויותיהם של עובדי מנהל מקרקעי ישראל, המעוגנות בהסכמים הקיבוציים שנחתמו עימם. מעבר לדיון בשאלה הטקטית האם זו הייתה הכרעה ראויה של עיני כמזכ"ל ההסתדרות, עולה כאן הנחה סמויה שהתקבלה על דעתם של רבים ולפיה גם אם המאבק על חלוקת משאבי הקרקע הוא ראוי, אין הוא עניינם הישיר של ארגוני העובדים.

אם נשתמש במקרה זה כמקרה מבחן נוכל ללמוד על מהות הכשל ועל האפשרויות להיחלץ ממנו. המרוויחים מהסכם זה היו, בראש ובראשונה, ההון הגדול שיוכל לבלוע עוד נתח אדמות ולנצלן כדי למקסם את רווחיו, עם פחות פיקוח והסדרה ציבורית. המפסידים היו הרוב המוחלט של תושבי ישראל שהפסידו מנגנון לניהול ציבורי של משאב סביבתי חיוני כמו קרקע.

הצבעה על המפסידים יכולה להראות את הבסיס היכול להיווצר היום בבניה מחודשת של מנגנונים לניהול ציבורי של שלושת המרכיבים – עבודה, הון וקרקע.

ההסתדרות שבאותו הסכם, השיגה הישגים בתחום החקיקה, וחסכה לעצמה עוד מאבק חריף עם הממשלה, הפסידה הזדמנות ליצור בריתות מקיפות עם קהלים חדשים. ויתור זה של ארגון העובדים חושף, בתמונת מראה, גם את האינטרס של ארגוני הסביבה לצאת מתוך ה"נישה" אליה נקלעו, ולחפש חברים ושותפים בעלי כוח מאורגן ולא מאורגן. אכן, ארגוני הסביבה סובלים מכמה חולשות אימננטיות: פעילותם מבוססת ברובה על הון פילנתרופי; הם מפורדים בין עצמם; והם אינם מצליחים לפרוץ לתודעת הציבור הרחב. יכולתם להרחיב את נקודת המבט שלהם גם לענייני כלכלה רחבים יותר, ובראש ובראשונה לשאלות של התארגנות עובדים, הכרחית להצלחתם להגיע למעורבות אמיתית בקביעת מדיניות כללית.

גם הניהול הפוליטי של שוק ההון זוכה בשנים האחרונות להקשר ומסגור מחודש. ממאבק בין גרמי הון שונים, ושיח המוגבל לחוגים סגורים בלבד, הוא הופך להיות יותר ויותר ציבורי וכורך את שאלת ניהול שוק ההון ביחד עם שאלת חלוקת הרווחים הנובעים ממנו, ולעיתים אף עוסק גם בשאלות חברתיות וסביבתיות. דוגמא טובה לכך היא ההצעה המונחת בפני הפרלמנט האירופי ומכונה "מס רובין הוד" – מדובר במס זעיר על ספקולציות פיננסיות בשוק הגלובלי, כאשר חלק בלתי נפרד מההצעה כולל גם התייחסות ליעדים הסביבתיים והחברתיים שאליהם יופנו הכספים שייגבו במסגרת המס.

נדרשת הטמעה של התובנה שניהול ציבורי ודמוקרטי של שלושת תחומי היסוד הללו במציאות המודרנית - העבודה, ההון והסביבה - חייב להיות משולב, אחרת דינו להיכשל ולאפשר לקבוצות אינטרס להפוך אותו למנוף כדי לשלוט בשאר התחומים. לכן, ארגוני העובדים אינם יכולים להתייחס לניהול משאבי הסביבה כאל מותרות. אחרת, הם יגלו במהרה שתעשיית המשאבים ותעשיית המזון פועלות כמוקדי כוח המפרקים את כוחם של ארגוני העובדים. באופן דומה, אנשי סביבה הנלחמים על ניהול ציבורי רציונלי של משאבי הטבע תוך הטמעת התובנה ששימוש במשאבים אלו צריך להיעשות כך שהם יעמדו גם לרשות הדורות הבאים, אינם יכולים להניח שזכויות העובדים הם בעיה רק של עובדי המפעלים הגדולים. בלא מעורבות משמעותית של העובדים בניהול אותם מפעלים, התאגידים ימשיכו להסתפק בצעדים קטנים וסמליים, וארגוני הסביבה ימשיכו לעסוק בשאלה האם מדובר בהתירקקות (GREENWASH)...

החיבור בין התחומים השונים, הפרקטיקות הציבוריות והפוליטיות, חיפוש החיבורים בין הגופים הזרים לכאורה – כולם יכולים להרחיב את הבסיס הפוליטי ולאפשר ניהול פוליטיקה ריאלית של טוב משותף.

סיכום או: לפני שרצים חבוקים אל השקיעה...

קו האופק ששורטט לעיל מצביע על היעדרו של ניהול ציבורי ודמוקרטי של שלושת המרכיבים הבסיסיים של הכלכלה המודרנית ועל הצורך להפקיע את ניהולם מידי "השוק המווסת את עצמו" - ארגון העובדים לעיצוב שוק העבודה, ניהול ציבורי של משאבי הסביבה וניהול ההון באופן פוליטי. כפי שהראינו, לשם כך נדרשת חבירה והתמודדות משותפת של ארגוני העובדים ושל הגופים הסביבתיים.

עם זאת, התמונה האידיאלית שתוארה למעלה אינה מצליחה להתמודד עם בעיה מהותית הכרוכה באופן היצור התעשייתי - ושיתוף האינטרסים שלו עם ארגוני העובדים - ובסתירה בינו לבין הכורח הקיים לעבור לאופני יצור קטנים ומקומיים יותר.

ייצור מקומי וכלכלה מקומית חיוניים כדי להתמודד עם המשבר הסביבתי, ויותר מכך הם כלי חיוני כדי לשמר חברות וקהילות. אלא שהם שומטים, במידה רבה, את השטיח מתחת לכלי המרכזי של ארגוני העובדים במאות האחרונות - המפעל הגדול והגדל, בו עובדים שכירים רבים מרוכזים ויכולים להכיר בשיתוף האינטרסים שלהם על פס היצור ולהתאגד. אכן, מעבר ליצור ולכלכלה מקומיים שיפצל את היצור והמסחר ליחידות קטנות ומקומיות - כך שיחזקו את החוסן הכלכלי, החברתי והסביבתי של חברה נתונה - יחליש מאוד את היכולת לארגן עובדים ולהגן באופן אפקטיבי על זכויות העובדים. עניין אחד הוא לארגן עובדים במפעל בו מועסקים מאות או אלפי עובדים, ועניין אחר הוא להגן על זכויותיהם של שלושה או עשרה עובדים במאפייה מקומית או בבית מלאכה קטן. כפי שמלמדת ההיסטוריה, זכויותיהם של העובדים אינן יכולות להיות תלויות, לאורך זמן, ברצונם הטוב של הצרכנים או של המעסיקים, אלא בכוח אפקטיבי הנמצא בידיהם של העובדים.

השאיפה לכלכלה מקומית מקיימת הבונה את הפעילות הכלכלית באופן מאוזן ומתאים לחברה ולסביבה, טרם עיצבה כלים המאפשרים בניית כוח לעובדים. כמו כן, גם אם ברור שלארגוני עובדים המנוהלים באופן דמוקרטי יש תפקיד חשוב בעיצוב ובקידום הדמוקרטיה המהותית הכוללת ייצוג פוליטי וביזור הכוח הכלכלי, לא ברור עדיין איזה גורם יוכל למלא את מקומם בחברה המושתתת על יחידות יצור קטנות המקשות על ארגון העובדים בהן.

אנו ניצבים אפוא בפני אתגר מהותי חדש החורג מהמחקר והפרקטיקה שהכרנו עד כה:

- כיצד מחברים בין המגמה להגיע לכלכלה מקומית לבין החיוניות ביצירת מנגנון של שמירה על זכויות העובדים, המבוסס על כוח הנמצא בידיהם ולא על תלות בגורם חיצוני?
- כיצד יוצרים אופק המיישב את הסתירה בין ארגוני העובדים לבין ייצור קטן ומקומי, ומאפשר שיתוף אינטרסים ומהלך משותף?
- כיצד יוצרים תהליכים דמוקרטיים מהותיים החורגים מעבר לדמוקרטיזציה של תהליך הייצור?

שאלות אלו רק מחדדות את ההכרח בחבירה ובהתמודדות המשותפת עימן.

לתגובות: SHAHARIT@SHAHARIT.ORG.IL

Lined writing area consisting of 22 horizontal dotted lines.

www.shaharit.org.il